Joanna Przybylska

ORGANIZACJA I FINANSOWE PODSTAWY DZIAŁALNOŚCI SAMORZĄDOWYCH INSTYTUCJI KULTURY W LATACH 1999–2001
(NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH TEATRÓW W POZNANIU)

Wstęp

„Kultura jest tym, co sprawiło, że człowiek jest czymś więcej niż przypadkowym wydarzeniem w przyrodzie". Te słowa francuskiego pisarza i polityka, André Malraux, ukazują rolę, jaką kultura odgrywa w naszym codziennym życiu. Nikt nie kwestionuje znaczenia funkcji, jakie kultura spełnia zarówno w sferze gospodarki, jak i życiu każdego człowieka, jednak jeśli chodzi o stopień pilności realizacji zadań z tego zakresu, często znajdują się one na odległych pozycjach.

Ta specyficzna dziedzina działalności, należąca do sfery usług społecznych, posiada wiele cech tylko jej właściwych, a działalność usługowa w tym zakresie jest prowadzona w szczególnej formie organizacyjno-prawnej. Realizacja zadań z tej dziedziny jest w ostatnich latach systematycznie przekazywana samorządowi gminnemu. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie charakterystyki usług kulturalnych, jako jednej z dziedzin usług społecznych, oraz zaprezentowanie systemu organizacji i finansowania działalności kulturalnej, z uwzględnieniem roli, jaką odgrywa w tym zakresie samorząd terytorialny. W artykule szczególną uwagę zwrócę na zakres samodzielności finansowej teatrów, w zestawieniu z rolą organizatora.

W niniejszym opracowaniu pod pojęciem kultury będę rozumiała „ogół wytworów działalności ludzkiej, materialnych i niematerialnych, wartości i uznawanych sposobów postępowania, zobiektywizowanych i przyjętych w dowolnych zbiorowościach, przekazywanych innym zbiorowościom i następnym pokole-

niom"[1]. Przytoczona definicja, sformułowana przez J. Szczepańskiego, zawiera zarówno aspekt materialny, przejawiający się w postaci dóbr i usług kulturalnych oraz aspekt niematerialny, mający charakter informacyjny i duchowy. Charakter informacyjny wiąże się z zagadnieniami dotyczącymi zasad moralnych, wzorców estetycznych, natomiast charakter duchowy związany jest z szeroko pojmowanymi przeżyciami artystycznymi[2].

Pojęciem „działalność kulturalna" posługiwać się będę w rozumieniu działalności polegającej przede wszystkim na upowszechnianiu kultury, czyli świadczeniu określonego rodzaju usług niematerialnych zaspokajających potrzeby kulturalne człowieka, tzw. usług kulturalnych, niezależnie od tego, na jakich zasadach oparty jest podział tych usług. Przedmiotem tego opracowania będzie również działalność remontowa i inwestycyjna związana z odtworzeniem i rozwojem urządzeń niezbędnych do prowadzenia działalności kulturalnej.

Punktem wyjścia w rozważaniach jest charakterystyka usług kulturalnych. Kolejna część artykułu poświęcona została metodom realizacji zadań z zakresu kultury, jakimi dysponuje samorząd gminny oraz formie instytucji kultury, jako specyficznej formie organizacyjno-prawnej, w której prowadzona jest omawiana działalność. Na zakończenie, jako ilustrację poprzednich rozważań, przedstawiam funkcjonowanie czterech teatrów miejskich w Poznaniu w latach 1999–2001, a w szczególności ich krótką historię, organizację, zatrudnienie oraz działalność. Ponadto w tej części artykułu prezentuję gospodarkę finansową tych teatrów. Do badań empirycznych zostały wybrane teatry, gdyż placówki te funkcjonują w formie instytucji kultury od 1991 roku i w związku z tym możliwe było przeprowadzenie analizy za lata 1999–2001. Inne podmioty, takie jak np. biblioteki, muzea, domy kultury, do końca 1999 roku działały w formie zakładów budżetowych.

Sformułowane w podsumowaniu wnioski dotyczą w przeważającej części rozwiązań systemowych i tym zakresie można je uogólniać. Natomiast rozważania dotyczące wybranych teatrów w Poznaniu należy traktować jako fragmentaryczną ilustrację funkcjonowania systemu, a wnioski z tego płynące nie mogą być przedmiotem uogólnień.

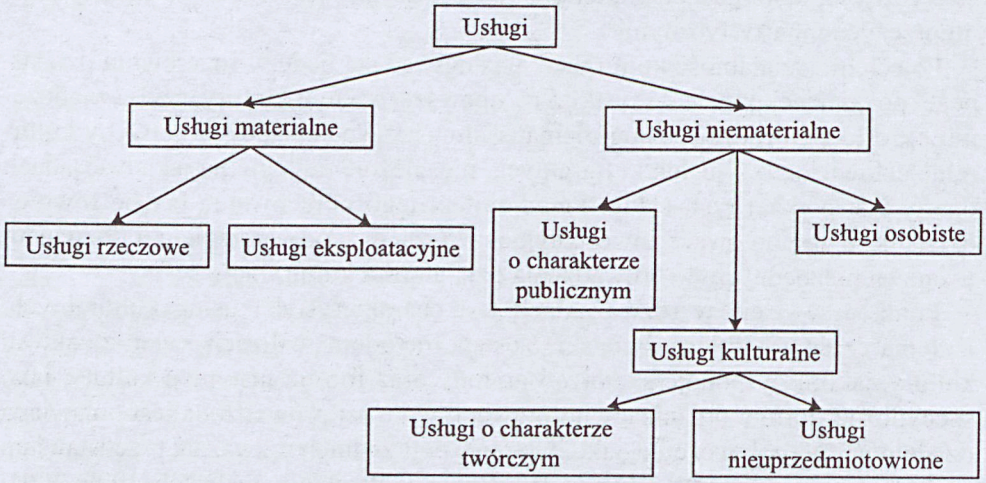
1. Charakterystyka usług kulturalnych

Istotną grupę usług stanowią usługi społeczne, do których zaliczamy między innymi usługi kulturalne. Propozycję podziału usług, w której wyodrębnione zostały

[1] J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1963, s. 44.

[2] K. Kietlińska, *Finansowanie kultury. Dylematy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995, s. 10.

usługi kulturalne, zaprezentował B. Kłapkowski, który przyjął za kryterium podziału przedmiot świadczenia składający się na usługę. Autor ten w swojej klasyfikacji nie wyróżnia całej sfery usług społecznych, ale wyodrębnia usługi kulturalne należące do tej grupy. Koncepcja tego autora przedstawiona jest na rysunku 1.

Rysunek 1. Usługi kulturalne w systemie usług

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: B. Kłapkowski, *Usługi dla ludności*, wyd.cyt., s. 28–31.

B. Kłapkowski umiejscowił usługi kulturalne w usługach niematerialnych. Usługi kulturalne autor ten podzielił z kolei na dwie podgrupy: usługi o charakterze twórczym (prace naukowe, obrazy, rzeźby, kompozycje muzyczne) oraz usługi nieuprzedmiotowione, których efektem jest duchowe przeżycie odbiorcy, któremu nauczyciel, muzyk czy aktor przekazuje wiedzę, myśli lub dostarcza artystycznego przeżycia[3].

Należy przy tym zaznaczyć, że autor pod pojęciem usług kulturalnych rozumie także oświatę i naukę, a więc jest to ujęcie bardzo szerokie i niewątpliwie dyskusyjne. Na uwagę zasługuje jednak fakt, jak zauważyła to K. Kietlińska, że B. Kłapkowski wyróżnił w swojej klasyfikacji twórczość kulturalną i usługi kulturalne sensu stricte, nazwane przez niego usługami nieuprzedmiotowionymi. Jednocześnie wydaje się, że mianem usług może być nazwana jedynie ta działalność twórcza, która jest przekazywana odbiorcy przez specjalnie powołane do tego instytucje. Natomiast nie można zaliczyć do usług dóbr kultury, które stają się towarami w przypadku ich sprzedaży[4].

[3] B. Kłapkowski, *Usługi dla ludności*, „Problemy Ekonomiczne" 1969 nr 3, s. 28–31.

[4] K. Kietlińska, *Pojęcie i zakres usług kulturalnych*, w: *Problemy racjonalizacji gospodarki w sferze usług społecznych*, red. K. Piotrowska-Marczak, Acta Universitatis Lodziensis, „Folia Oeconomica" nr 125, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1992, s. 84.

Usługi kulturalne, należące do grupy usług społecznych, posiadają szereg charakterystycznych właściwości, które odróżniają tę działalność usługową od innych rodzajów działalności.

Podstawowa cecha usług kulturalnych związana jest z rolą człowieka jako podmiotu tej działalności (twórca) i jednocześnie jako przedmiotu oddziaływania (kształtowanie indywidualnych cech jednostki w procesie rozwoju kultury)[5]. Usługi należące do tej grupy oddziałują na rozwój duchowy człowieka, przyczyniają się do wzrostu jego potrzeb związanych z dalszym podwyższaniem poziomu intelektualnego. Można również stwierdzić, że działalność w sferze usług kulturalnych, która stanowi bezpośrednio o rozwoju wartości umysłowych, wpływa pośrednio także na poprawę efektów jego działalności produkcyjnej[6]. Działalność kulturalna pozostaje wprawdzie w luźnym związku z jakością pracy, ale nie można jednak nie dostrzegać wpływu ogólnego zadowolenia, jakie wiąże się z zaspokojeniem potrzeb kulturalnych, na chęć do pracy, a więc także na jej efektywność[7].

Kolejną cechą usług kulturalnych jest ich niematerialny efekt[8]. Przykładowo efekt ten będzie przyjmował postać różnego rodzaju przeżyć estetycznych. I tak na przykład o wartości obrazu w galerii nie będzie decydować „mieszanina farb na płótnie", ale wrażenie estetyczne, jakie obraz ten będzie wywierał na osobach odwiedzających galerię.[9] W przypadku muzeum efektem usług kulturalnych będzie poszerzona wiedza, w przypadku pracowni fotograficznej w domu kultury – umiejętność wykonywania zdjęć.

Konsekwencją niematerialnego efektu usług kulturalnych jest ich kolejna cecha – trudno mierzalne rezultaty, a ściślej mówiąc, trudności związane z ilościowym lub wartościowym pomiarem efektów tej działalności[10]. Trudno jest bowiem ocenić wrażenie estetyczne czy przeżycie duchowe osoby korzystającej z określonej usługi, a to właśnie one decydują o wartości usługi kulturalnej[11].

Inną kwestią jest mierzalność nakładów poniesionych na świadczenie usług kulturalnych. Trudności te wynikają między innymi z tego względu, że w przy-

---

[5] S. Golinowska, K. Tymowska, *Kierunki reformy gospodarczej w sferze usług społecznych*, w: *Usługi społeczne*, red. A. Łukasiewicz, PWE, Warszawa 1984, s. 25.

[6] J. Wierzbicki, *Inwestycje w człowieka oraz ich efektywność*, Poznańskie Roczniki Ekonomiczne, Poznań 1973, tom XXVI, s. 192.

[7] Z. Pirożyński, *Niektóre ekonomiczne aspekty budżetowego finansowania usług*, „Finanse" 1964 nr 6, s. 11.

[8] Cz. Bywalec, *Od kopciuszka do królowej*, cz. 1, „Życie Gospodarcze" 1994 nr 15, s. 48.

[9] K. Piotrowska-Marczak, *Teoretyczne problemy wyodrębniania sfery niematerialnej*, w: *Racjonalizacja gospodarki finansowej świadczeń społecznych*, red. J. Chechliński, Folia Oeconomica nr 115, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1992, s. 46.

[10] J. Wierzbicki, *Inwestycje w człowieka oraz ich efektywność*, wyd.cyt., s. 194.

[11] A. Wieczorek, *Wybrane problemy ekonomii kultury u schyłku XX wieku*, „Kultura Współczesna" 1996 nr 3–4, s. 93.

padku tych usług bardzo rzadko mamy do czynienia ze standaryzacją, a rachunek nakładów jest możliwy do przeprowadzenia jedynie w odniesieniu do usług typowych, powtarzających się.

Z niematerialnym charakterem omawianych usług wiąże się także to, że ich wytwórca nie może ich magazynować, tzn. nie może utworzyć i przechowywać ich zapasu. W tym przypadku należy jednak zaznaczyć, że istnieją wyjątki od reguły. Efekty niektórych usług kulturalnych mogą być także przedmiotem wielokrotnej konsumpcji, mogą być one przemieszczane w czasie i przestrzeni za pośrednictwem tzw. „przenośników efektów". Funkcję tych przenośników pełnią obrazy, rzeźby, sprzęt radiowo-telewizyjny[12].

Kolejnymi cechami usług kulturalnych, które wiążą się z zaspokajaniem potrzeb konsumpcyjnych człowieka, jest ich substytucyjny i komplementarny charakter. W przypadku usług kulturalnych substytutami względem siebie są np. kino i teatr, biblioteka i telewizja. Natomiast komplementarność części usług społecznych można zobrazować takim przykładem, że upowszechnienie oświaty wpływa na pojawienie się lub rozwój potrzeb z zakresu kultury i sztuki[13].

Cechą usług kulturalnych jest także duży odstęp czasu między momentem świadczenia usługi i poniesionymi nakładami a efektami tych nakładów. W przypadku usług kulturalnych czas, jaki dzieli nakłady i efekty może być różny. Rozpatrując przedstawienie teatralne z punktu widzenia twórców, ta odległość jest bardzo duża, z punktu widzenia odbiorcy nieduża[14].

W usługach kulturalnych nie występuje anonimowość. Wręcz przeciwnie, można określić ścisły i bezpośredni związek między świadczeniem usługi a konsumpcją. Rezultat pracy wytwórcy jest przekazywany odbiorcy bezpośrednio albo przez samego wykonawcę usługi albo za pomocą pośrednika. Jest to związane z występowaniem dwojakiego rodzaju powiązań między twórcą a odbiorcą – powiązań bezpośrednich i pośrednich[15]. Tak też jest w przypadku usług kulturalnych, gdzie konkretne dzieła sztuki mogą być prezentowane przez samych twórców, jak i przez specjalnie do tego powołane instytucje czy profesjonalne zespoły ludzi.

Fakt bezpośredniego przekazywania odbiorcy rezultatu pracy wytwórcy prowadzi do wyodrębnienia następnej cechy, jaką jest osobiste zaangażowanie odbiorcy w procesie korzystania z usług. Nie można bowiem wystawiać przedstawienia w teatrze bez publiczności, biblioteka nie może funkcjonować bez czytelników.

---

[12] Cz. Bywalec, *Od kopciuszka do królowej*, cz.1, wyd.cyt., s. 48.

[13] J. Kroszel, *Rozmieszczenie infrastruktury społecznej. Wybrane problemy*, Ossolineum, Warszawa 1992, s. 27.

[14] Z. Pirożyński, *Koszty i źródła finansowania działalności niematerialnej*, „Studia Finansowe" 1969 nr 6, s. 11.

[15] Por. m.in.: K. Kietlińska, *Finansowanie kultury. Dylematy teorii i praktyki*, wyd. cyt., s. 16, K. Dobrzański, *Zatrudnienie w usługach społecznych. Aspekty organizacyjno-ekonomiczne*, Zeszyty Naukowe seria II nr 118, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 1992, s. 52.

Kolejną cechą charakterystyczną, która jest szczególnie widoczna w przypadku usług kulturalnych jest ich fakultatywność, która polega na nieograniczonej swobodzie w zakresie korzystania z tych usług, jak również na całkowitej swobodzie wyboru między różnego rodzaju usługami kulturalnymi[16]. Fakultatywność tych usług może zostać ograniczona jedynie w przypadku, gdy ich świadczenie występuje w formie szkolnej (zarówno w przypadku szkolnictwa artystycznego, jak i w przypadku zajęć kulturalnych w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach średnich).

Z cechą fakultatywności związane jest to, że człowiek korzysta z omawianych usług z określoną – większą lub mniejszą – częstotliwością. Częstotliwość ta zależy nie tylko od cech usług, ale także od warunków, w jakich znajduje się konsument (ekonomicznych, społecznych), a także od systemu świadczenia usług[17].

2. Organizacja działalności kulturalnej przez samorząd terytorialny

2.1. Sposoby realizacji zadań z dziedziny kultury przez samorząd terytorialny

Obowiązek organizowania i prowadzenia działalności kulturalnej ciąży na naczelnych organach administracji państwowej, wojewodach oraz organach samorządu terytorialnego[18]. Zadania z zakresu kultury należą do zadań wszystkich szczebli samorządu terytorialnego[19]. Samorząd województwa w swojej strategii rozwoju uwzględnia wspieranie rozwoju kultury oraz ochronę i racjonalne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego. Zadaniami powiatu są zadania w zakresie kultury i ochrony dóbr kultury o charakterze ponadgminnym. Samorząd gminny jest zobowiązany w szczególności do prowadzenia placówek upowszechniania kultury. Dla

[16] J. Kroszel, *Infrastruktura społeczna w teorii i praktyce gospodarki socjalistycznej*, Instytut Śląski w Opolu, Opole 1974, s. 38.

[17] J. Kroszel, *Rozmieszczenie infrastruktury społecznej. Wybrane problemy*, wyd.cyt., s. 21.

[18] Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, tekst jedn. DzU z 2001 r. nr 13, poz. 123, art. 8 i 9.

[19] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, tekst jedn. DzU z 2001 r. nr 142, poz. 1590, art. 11, ust. 1, p. 7 i art. 14, ust. 1, p. 3; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, tekst jedn. DzU z 2001 r. nr 142, poz. 1592, art. 4, ust. 1, p. 7; Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, tj: DzU z 2001 r. nr 142, poz. 1591, w brzmieniu ustalonym przez art. 10 p. 1 ustawy z dnia 29 grudnia 1998 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa, DzU nr 162, poz. 1126, która weszła w życie dnia 1 stycznia 1999 roku, art. 7, ust. 1, p. 9.

gmin prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym o charakterze obowiązkowym[20]. Zadanie to może być realizowane przez organy jednostki samorządu terytorialnego w różny sposób i przy użyciu różnych środków prawnych.

Zadania z zakresu organizacji i prowadzenia działalności kulturalnej jednostki samorządu terytorialnego mogą realizować samodzielnie lub mogą współdziałać z innymi podmiotami[21]. W przypadku gdy samorząd terytorialny wykonuje zadania z zakresu kultury samodzielnie, zgodnie z obowiązującymi w analizowanym okresie przepisami, do końca roku 1999 można było wyodrębnić dwie formy organizacyjno-prawne podmiotów, dla których działalność kulturalna była działalnością podstawową. Były to zakłady budżetowe i usamodzielnione instytucje kultury[22]. Począwszy od 1 stycznia 2000 roku ujednolicono zasady gospodarki finansowej instytucji kultury, które nie mogą już, w świetle obowiązujących przepisów prawnych, działać jako zakłady budżetowe[23]. Obecnie organy jednostki samorządu terytorialnego mogą także tworzyć zakłady budżetowe i jednostki budżetowe dla zadań z zakresu kultury[24], jednak pod warunkiem, że działalność kulturalna nie będzie ich działalnością podstawową. W przeciwnym wypadku prawo nakazuje posługiwanie się formą usamodzielnionej instytucji kultury. Działalność kulturalna, jako działalność dodatkowa jednostek i zakładów budżetowych, zbiega się niekiedy z innymi zadaniami samorządu terytorialnego ze sfery usług społecznych, np. z zadaniami z zakresu oświaty[25]. Przykładem tego rodzaju podmiotów są chociażby placówki oświatowe funkcjonujące w formie pałaców młodzieży, młodzieżowych domów kultury, ogrodów jordanowskich i innych placówek oświatowo-wychowawczych[26]. Ze względu na temat niniejszego opracowania szczegółowo zostanie w nim omówiona forma usamodzielnionej instytucji kultury. Jest to podstawowa forma realizacji zadań kulturalnych przez samorząd terytorialny i ta

---

[20] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 9, ust. 2; Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 7, ust. 1, p. 9.

[21] Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, art. 12; Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, art. 5; Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 10.

[22] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 8, art. 32, ust. 1.

[23] Ustawa z 21 stycznia 2000 roku o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem administracji publicznej, DzU nr 12, poz. 136, art. 29.

[24] Ustawa z 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych, tekst jedn. DzU 2003 nr 15, poz. 148, art. 18 i 19.

[25] W. Lachniewicz, *Wykonywanie zadań z dziedziny kultury przez jednostki samorządu terytorialnego za pomocą dotacji budżetowej*, „Finanse Komunalne" 2000 nr 5, s. 19.

[26] Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, tekst jedn. DzU z 1996 r., nr 67, poz. 329, art. 2, ust. 3; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 września 1993 r. w sprawie rodzajów, organizacji i zasad działania publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, DzU nr 95, poz. 434, art. 2 ust. 1.

właśnie forma stosowana jest w przypadku działalności teatrów. Zagadnieniom tym poświęcony jest kolejny punkt tego artykułu.

Alternatywną metodą wykonywania przez samorząd terytorialny zadań z zakresu kultury jest podejmowanie różnego rodzaju form współdziałania. Jedną z takich form są porozumienia zawierane między jednostkami samorządu terytorialnego tego samego lub różnych szczebli[27]. Porozumienie zawiera się w celu przekazania jednej z jednostek samorządu terytorialnego określonych zadań publicznych. Jednostka samorządu terytorialnego wykonująca zadania publiczne objęte porozumieniem przejmuje prawa i obowiązki pozostałych jednostek, związane z powierzonymi jej zadaniami, natomiast jednostki samorządu terytorialnego przekazujące zadania są zobowiązane do uczestniczenia w kosztach realizacji tych zadań[28].

Od 2002 roku jednostka samorządu terytorialnego, będąca organizatorem instytucji kultury, może przekazać tę instytucję innej jednostce samorządowej. Przekazanie odbywa się na wniosek jednostki przejmującej instytucję kultury i następuje w drodze umowy. Ustawodawca ograniczył jednak krąg samorządowych instytucji kultury, które mogą być przekazane w tym trybie. Takie rozwiązanie nie może być stosowane w odniesieniu do instytucji kultury, które dana jednostka samorządu terytorialnego jest zobowiązana tworzyć i prowadzić[29]. Dotyczy to obecnie bibliotek publicznych[30]. Wprowadzenie możliwości przekazywania instytucji kultury między jednostkami samorządu terytorialnego prowadzi do uelastycznienia samorządowej polityki kulturalnej i jest racjonalne z tego względu, że obecne rozmieszczenie instytucji kultury nie zawsze idzie w parze z zamożnością utrzymujących je jednostek samorządu terytorialnego[31].

Samorząd terytorialny może też powierzyć wykonywanie zadań z zakresu usług kulturalnych podmiotom prywatnym[32]. Przekazanie wykonywania zadań kulturalnych następuje w tym przypadku poprzez zawarcie umowy cywilno-prawnej. Wybór podmiotu, któremu zostaną przekazane zadania, bez względu na sposób tego przekazania, odbywa się poprzez instytucję publicznego przetargu[33].

---

[27] Z. L e o ń s k i, *Formy współdziałania w samorządzie terytorialnym*, „Samorząd Terytorialny" 1995 nr 4, s. 57.

[28] Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 74. Do porozumień zawieranych między powiatami stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o samorządzie gminnym.

[29] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 21a ust. 2a i 2b.

[30] Ustawa z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, DzU nr 85, poz. 539, art. 19 ust. 2–3.

[31] R. G o l a t, *Zmiany w zasadach organizowania i prowadzenia działalności kulturalnej*, „Wspólnota" 2002 nr 12, s. 40

[32] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 21, ust. 2; Ustawa z 20 grudnia 1996 r. o gospodarce komunalnej, DzU z 1997 r. nr 9, poz. 43, art. 3.

[33] Zasady organizowania i prowadzenia przetargów publicznych określa Ustawa z 10 czerwca 1994 r. o zamówieniach publicznych, tekst jedn. DzU z 1998 r. nr 119, poz. 773, art. 28–52.

2.2. Instytucja kultury jako szczególna forma organizacyjno-prawna prowadzenia działalności kulturalnej

Jednostki samorządu terytorialnego mogą tworzyć instytucje kultury w dwojaki sposób: po pierwsze, na podstawie aktu administracyjnego; po drugie w drodze umowy z organami innych jednostek samorządu terytorialnego lub osobami fizycznymi, prawnymi czy jednostkami organizacyjnymi nie posiadającymi osobowości prawnej. Instytucja utworzona na tych zasadach jest wspólną instytucją kultury organizatorów, którzy ją utworzyli, chyba, że zostało to odmiennie ustanowione w umowie. Prowadzenie działalności kulturalnej jest dla tych instytucji podstawowym celem statutowym[34].

W następstwie aktu o powołaniu instytucji kultury wydanego przez organizatora (lub organizatorów), instytucji tej nadawany jest statut, będący podstawą jej działania. W statucie organizator określa: nazwę, teren działania i siedzibę instytucji kultury, zakres jej działalności, organy zarządzające i doradcze wraz ze sposobem ich powoływania, sposób pozyskiwania środków finansowych oraz prowadzenie działalności innej niż kulturalna, w przypadku, kiedy dana instytucja kultury zamierza taką działalność prowadzić. Instytucja kultury uzyskuje osobowość prawną i może rozpocząć działalność z chwilą wpisu do rejestru[35] prowadzonego przez organizatora[36].

Dyrektor samorządowej instytucji kultury jest powoływany i odwoływany przez organizatora po zasięgnięciu opinii ministra właściwego do spraw kultury. Dyrektor instytucji kultury jest powoływany na czas określony albo nieokreślony, przy czym następuje to po uprzednim zasięgnięciu opinii właściwych związków zawodowych działających w tej instytucji, a także stowarzyszeń zawodowych i twórczych. Powoływanie dyrektora omawianego rodzaju instytucji może także nastąpić w drodze konkursu, który przeprowadza organizator. Ramowy regulamin takiego konkursu określa minister właściwy do spraw kultury[37]. Ustawa przewiduje możliwość powołania zastępców dyrektora. Do roku 2001 powołanie zastępców dyrektora odbywało się na takich samych zasadach jak w przypadku dyrektora[38]. Obecnie, w przypadku gdy statut instytucji przewiduje stanowisko za-

---

[34] Tamże, art. 8, art. 10 ust. 1, art. 11, art. 21 ust. 1, 1a, 2.

[35] Sposób prowadzenia rejestru instytucji kultury określa rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 17 lutego 1992 r. w sprawie sposobu prowadzenia rejestru instytucji kultury, DzU nr 20, poz. 80.

[36] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 13 ust. 1–2 i art. 14 ust. 1.

[37] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 15 ust. 1–4, art. 16. Ramowy regulamin konkursu został określony w zarządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z 2 marca 1992 r. w sprawie ramowego regulaminu konkursu na dyrektora instytucji kultury, MP nr 10, poz. 70.

[38] Tamże, art. 15 ust. 6.

stępcy dyrektora lub stanowiska zastępców dyrektora, określa on również sposób oraz tryb ich powoływania i odwoływania[39]. W zależności od zapisów zawartych w statucie zastępca dyrektora może być przykładowo powoływany przez organizatora lub dyrektora instytucji kultury[40].

Do zadań dyrektora instytucji kultury należy między innymi zarządzanie nią oraz reprezentowanie jej na zewnątrz. Dyrektor takiej instytucji nadaje regulamin organizacyjny, w którym określona jest jej organizacja wewnętrzna. Przed zatwierdzeniem regulaminu dyrektor jest zobowiązany do zasięgnięcia opinii organizatora oraz opinii działających w niej organizacji związkowych i stowarzyszeń twórców[41].

Od połowy 1998 roku została wprowadzona możliwość powierzenia zarządu instytucją kultury osobie fizycznej lub prawnej, występującej w roli menedżera[42]. Powierzenie zarządzania następuje w drodze umowy o zarządzaniu instytucją kultury zawartej pomiędzy organizatorem a zarządcą. Umowa ta, zwana kontraktem menedżerskim, jest zawierana na czas oznaczony, jednak nie krótszy niż trzy lata[43]. Do umów tych stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące przedsiębiorstw państwowych[44]. Na mocy ustawy organizator jest zobowiązany do zapewnienia instytucji kultury środków niezbędnych do rozpoczęcia i prowadzenia działalności kulturalnej oraz do utrzymania obiektu, w którym ta działalność jest prowadzona. Instytucja kultury samodzielnie gospodaruje przydzieloną częścią mienia oraz prowadzi samodzielną gospodarkę w ramach posiadanych środków, kierując się zasadami efektywności ich wykorzystania[45].

Wartość majątku instytucji kultury odzwierciedla fundusz tej instytucji, odpowiadający wartości wydzielonego jej i nabytego przez nią mienia. Fundusz ten zwiększa się lub zmniejsza o kwotę zmian wartości majątku, będącej skutkiem aktualizacji wyceny środków trwałych, nieodpłatnego otrzymania lub przekazania środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych oraz na skutek łącze-

---

[39] Ustawa z 20 marca 2002 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, DzU nr 41, poz. 364, art. 1 p. 1.

[40] R. G o l a t, *Zmiany w zasadach organizowania i prowadzenia działalności kulturalnej*, wyd.cyt., s. 40.

[41] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 13 ust. 3 i art. 17.

[42] Ustawa z 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw, określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa, DzU nr 106, poz. 668, art. 82 pkt 10b.

[43] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 15 ust. 4a.

[44] Szerzej na ten temat pisze R. G o l a t, *Zastosowanie przepisów o przedsiębiorstwach państwowych do działalności instytucji kultury*, „Wspólnota" 2002 nr 12, s. 40 i 41.

[45] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 12 i 27 ust. 1.

nia lub podziału instytucji kultury. Ponadto fundusz instytucji kultury zwiększa się o wartość amortyzacji majątku trwałego, dotacje budżetowe na finansowanie rozwoju instytucji oraz zysk pozostający w dyspozycji tej instytucji. Z zysku pozostającego w dyspozycji instytucji kultury oraz innych środków przekazywanych przez osoby fizyczne i prawne może być tworzony fundusz załogi oraz inne fundusze. Środki z funduszu załogi są przeznaczane na nagrody indywidualne. Zasady gospodarowania tymi funduszami są określone w regulaminie instytucji kultury. Natomiast jeśli chodzi o zmniejszenia funduszu instytucji kultury, ustawodawca wymienia następujące źródła: straty bilansowe, umorzenie majątku trwałego oraz finansowanie inwestycji. Ustawodawca dopuszcza możliwość zwiększania lub zmniejszania funduszu instytucji kultury o inne środki[46].

Podstawą gospodarki finansowej instytucji kultury jest plan działalności instytucji zatwierdzany przez dyrektora. W miarę potrzeb plan ten powinien zawierać plan usług, plan przychodów i kosztów, plan remontów i konserwacji środków trwałych oraz plan inwestycji[47].

Koszty bieżącej działalności instytucji kultury oraz jej zobowiązania są pokrywane z uzyskiwanych przychodów. Przychodami takiej instytucji są między innymi przychody z prowadzonej działalności, np. ze sprzedaży biletów wstępu do teatru, filharmonii lub muzeum, ze sprzedaży programów i innych wydawnictw okolicznościowych, itp. Szczególnym rodzajem przychód są przychody uzyskiwane ze sprzedaży składników majątku trwałego i ruchomego[48]. Przy zbywaniu środków trwałych przez instytucję kultury stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące przedsiębiorstw państwowych[49]. Zbycie środka trwałego może odbyć się w drodze przetargu w trybie licytacji lub w drodze zbierania ofert[50]. W praktyce dla instytucji kultury bardzo istotne są okoliczności, w których mogą one zbywać środki trwałe bez przeprowadzenia sformalizowanego trybu przetargowego[51]. Ułatwienie takie dotyczy np. sytuacji sprzedaży składników majątkowych, których wartość wynikająca z ewidencji księgowej, uwzględniającej skutki przeszacowania i zmniejszonej o stopień umorzenia, nie przekracza kwoty określonej w przepisach w sprawie uznawania składników majątkowych za środki trwałe[52].

---

[46] Tamże, art. 29 ust. 1–4 i 7.

[47] Tamże, art. 27 ust. 3 i 4.

[48] Tamże, art. 27 ust. 2, art. 28 ust. 2.

[49] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 1993 r. w sprawie zasad organizowania przetargu na sprzedaż środków trwałych przez przedsiębiorstwa państwowe oraz warunków odstąpienia od przetargu, DzU nr 97, poz. 443.

[50] Tamże, art. 4 ust. 2.

[51] R. G o l a t, *Zastosowanie przepisów o przedsiębiorstwach państwowych do działalności instytucji kultury*, wyd.cyt., s. 41.

[52] Rozporządzenie Rady Ministrów z 5 października 1993 r. w sprawie zasad organizowania przetargu na sprzedaż środków trwałych przez przedsiębiorstwa państwowe oraz warunków odstąpienia od przetargu, art. 28 ust. 2.

W przypadku zbywania składników majątku ruchomego przez instytucję kultury jedynym ograniczeniem jest zakaz sprzedaży dóbr kultury[53].

Obok przychodów z prowadzonej działalności, przychodami instytucji kultury są dotacje otrzymane z budżetu. O wysokości rocznej dotacji na działalność instytucji kultury decyduje organizator[54]. Mimo że przy ustalaniu kwoty dotacji organizator bierze pod uwagę wysokość różnych rodzajów planowanych wydatków, przyznana kwota powinna mieć charakter ogólny, bez rozbicia na poszczególne potrzeby. Podział otrzymanych środków finansowych należy do podmiotu otrzymującego dotację[55]. Pozostałe przychody instytucji kultury to: przychody z najmu i dzierżawy składników majątkowych, środki otrzymane od osób fizycznych i prawnych oraz przychody z innych źródeł[56].

Okoliczności i tryb likwidacji instytucji kultury zostały określone w ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z 1991 roku. Likwidacja odbywa się na podstawie aktu o likwidacji instytucji kultury, przy czym istnieje zastrzeżenie, że może zostać ona przeprowadzona tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach[57].

3. Funkcjonowanie teatrów miejskich w Poznaniu w latach 1999–2001

W Poznaniu działają cztery teatry, których organizatorem są samorządowe organy miasta: „Teatr Polski w Poznaniu", „Teatr Animacji", „Teatr Muzyczny" oraz „Teatr Ósmego Dnia". W dalszej części opracowania teatry te nazywane będą teatrami miejskimi. Najstarszym z wymienionych teatrów jest „Teatr Polski w Poznaniu". Od 1842 roku teatru tego domagała się nie tylko społeczność miasta, ale całego regionu. W ówczesnych czasach Poznań był jedynym z wielkich ośrodków miejskich w Polsce, które nie miało polskiego teatru zawodowego. Inauguracja tejże zawodowej sceny miała miejsce 25 września 1875 roku. Pełna nazwa tego ważnego ośrodka krzewienia polskiej kultury brzmiała „Teatr Polski w Ogrodzie Potockiego w Poznaniu". Nazwa ta, mimo obowiązującej od 1925 roku nazwy skróconej „Teatr Polski w Poznaniu", występowała aż do momentu upaństwowie-

[53] W rozumieniu ustawy z 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, DzU z 1999 r. nr 98, poz. 1150, art. 2 i 4.

[54] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 28 ust. 2 i 3.

[55] I. Ślęczkowska, *Zagadkowe instytucje*, „Wspólnota" 2001 nr 9, s. 38.

[56] Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, art. 28 ust. 2.

[57] Tamże, art. 22–25.

nia sceny[58]. Teatr upaństwowiono w 1946 roku i nadano mu nazwę „Państwowego Teatru Polskiego w Poznaniu"[59], a od 1949 roku funkcjonował on jako przedsiębiorstwo państwowe[60]. Od 1 stycznia 1994 roku organizacja i prowadzenie tego teatru zostało przekazane organom samorządowym miasta Poznania w ramach programu pilotażowego[61]. Przekazanie to nastąpiło w drodze porozumienia zawartego w 1993 roku między wojewodą poznańskim a prezydentem miasta Poznania[62]. W 1996 roku, na mocy tzw. ustawy o wielkich miastach, gmina Poznań przejęła prowadzenie „Państwowego Teatru Polskiego w Poznaniu" jako zadanie własne[63]. Trzy lata później zmieniono nazwę teatru na „Teatr Polski w Poznaniu", pod którą instytucja ta prowadzi działalność do dziś[64].

Podstawowym zadaniem „Teatru Polskiego w Poznaniu" jest zaspokajanie potrzeb i aspiracji kulturalnych mieszkańców Poznania w dziedzinie teatru i spokrewnionych z nim dyscyplin sztuki. Teatr przygotowuje i prezentuje spektakle teatralne w oparciu na stałym, zawodowym zespole artystycznym. W swoim repertuarze „Teatr Polski w Poznaniu" jest zobowiązany uwzględniać pozycje należące do klasyki narodowej. Do zakresu działalności tego teatru należy również nawiązywanie kontaktów z teatrami innych krajów w celu promowania polskiej twórczości kulturalnej oraz stwarzanie młodym pokoleniom możliwości poznania sztuki teatru, zaznajomienia się z największymi dziełami dramaturgii polskiej i światowej oraz uczestnictwa w najciekawszych formach współczesnego teatru. Szczególnym zadaniem „Teatru Polskiego w Poznaniu" jest dbałość o zabytkowy, najstarszy funkcjonujący do dziś w Polsce, budynek teatralny[65].

---

[58] *Teatr Polski w Poznaniu 1875–1975*, red. A. Jakimiec, Krajowa Agencja Wydawnicza, Poznań 1997, s. 6, 8 i 9; www.teatr-polski.pl.

[59] Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 2 listopada 1946 r. w sprawie powołania do życia „Państwowego Teatru Polskiego w Poznaniu", DzUrz MKiSz nr 5, poz. 5.

[60] Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 11 stycznia 1949 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu i Prezesem Centralnego Urzędu Planowania o utworzeniu państwowego przedsiębiorstwa pod nazwą: „Państwowy Teatr Polski w Poznaniu", MP nr 3, poz. 31.

[61] Zakres zadań, które mogły być przejęte przez miasta, które przystąpiły do pilotażu został określony w rozporządzeniu Rady Ministrów z 13 lipca 1993 r. w sprawie określenia zadań i kompetencji z zakresu rządowej administracji ogólnej i specjalnej, które mogą być przekazane niektórym gminom o statucie miasta, wraz z mieniem służącym do ich wykonywania, a także zasad i trybu przekazania, DzU nr 65, poz. 309.

[62] Decyzja Wojewody Poznańskiego wydana na podstawie porozumienia zawartego 26 października 1993 r. pomiędzy wojewodą poznańskim a prezydentem miasta Poznania w sprawie przekazania niektórych zadań i kompetencji z zakresu administracji rządowej do wykonania organom gminy Poznań.

[63] Ustawa z 24 listopada 1995 r. o zmianie zakresu działania niektórych miast oraz miejskich strefach usług publicznych, tekst jedn. DzU z 1997 r. nr 36, poz. 224, art. 2 ust. 3.

[64] Uchwała nr XXI/251/III/99 Rady Miasta Poznania z 19 października 1999 r. w sprawie zmiany nazwy „Państwowego Teatru Polskiego w Poznaniu" oraz nadania nowego statutu.

[65] Statut „Teatru Polskiego w Poznaniu", art. 3.

„Teatr Animacji" w Poznaniu jest sceną, której początki sięgają 1945 roku. Teatr zmieniał nazwy zgodnie z ewolucją poszukiwań artystycznych. („Teatr Marionetek", „Teatr Młodego Widza"). W 1954 roku teatr ten został upaństwowiony – utworzono przedsiębiorstwo państwowe i nadano mu nazwę „Państwowy Teatr Lalki i Aktora w Poznaniu"[66]. W roku 1974 nazwę teatru zmieniono na „Poznański Teatr Lalki i Aktora"[67]. Obecna nazwa teatru została mu nadana przez Prezydenta Miasta Poznania w roku 1990[68]. Od 1 stycznia 1994 roku „Teatr Animacji" jest komunalną instytucją kultury, przekazaną organom samorządowym miasta Poznania, początkowo w ramach programu pilotażowego, a od 1996 roku jako zadanie własne[69].

Przedmiotem działalności „Teatru Animacji" jest krzewienie kultury teatralnej poprzez świadczenie usług kulturalnych, w szczególności organizowanie i wystawianie widowisk przez zespoły zawodowe, ze szczególnym uwzględnieniem przedstawień dla dzieci i młodzieży oraz prowadzenie działalności edukacyjnej w tym zakresie. Teatr może organizować widowiska zarówno w swojej siedzibie, jak i poza nią – na terenie całej Polski, a także za zgodą organizatora, na obszarze innych państw. Teatr może też współpracować z organizacjami społecznymi i instytucjami działającymi w zakresie edukacji teatralnej i kulturalnej dzieci i młodzieży[70].

„Teatr Muzyczny" w Poznaniu powstał w 1956 roku jako przedsiębiorstwo państwowe o nazwie Państwowa Operetka Poznańska w Poznaniu[71]. W 1973 roku nadano teatrowi nazwę „Państwowy Teatr Muzyczny"[72], co podyktowane było koniecznością stworzenia nowego profilu przedsiębiorstwa z odpowiednio dostosowanym repertuarem. Obok klasycznej operetki, zaczęto wystawiać miedzy innymi komedie muzyczne i wodewile. W 1994 roku „Teatr Muzyczny" stał się komunalną instytucją kultury w tym samym trybie, co dwa wcześniej omówione teatry[73].

---

[66] Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 25 lutego 1954 r. w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą „Państwowy Teatr Lalki i Aktora" w Poznaniu.

[67] Zarządzenie Prezydenta miasta Poznania z 8 października 1974 r. w sprawie zmiany i aktualizacji aktu o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą „Państwowy Teatr Lalki i Aktora".

[68] Zarządzenie Prezydenta miasta Poznania z 19 marca 1990 r. w sprawie zmiany nazwy „Poznańskiego Teatru Lalki i Aktora".

[69] Jak w przypisach nr 98–100.

[70] Statut „Teatru Animacji", art. 3.

[71] Uchwała nr 8/57/56 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu z 23 marca 1956 r. o utworzeniu „Państwowej Operetki Poznańskiej w Poznaniu".

[72] Uchwała nr 17/191/73 Prezydium Rady Narodowej m. Poznania z 17 sierpnia 1973 r. w sprawie zmiany i aktualizacji aktu o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą „Operetka Poznańska".

[73] Jak w przypisach 98–100.

Przedmiotem działania teatru jest krzewienie kultury przez tworzenie i organizowanie przedstawień teatralnych w dziedzinie klasycznej operetki, komedii muzycznej, wodewilu i musicalu, przy pomocy zespołów zawodowych własnych i obcych. Teatr ten, podobnie jak „Teatr Animacji", współpracuje ze społecznym ruchem kulturalnym oraz organizacjami społecznymi działającymi w zakresie edukacji teatralnej i kulturalnej dzieci i młodzieży[74].

Czwartym, ostatnim z prezentowanych teatrów, jest „Teatr Ósmego Dnia". Teatr ten powstał w 1964 roku z inicjatywy studentów polonistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W 1979 roku „Teatr Ósmego Dnia" został przejęty przez Państwowe Przedsiębiorstwo Imprez Estradowych w Poznaniu i do roku 1983 działał jako oddział tego przedsiębiorstwa[75]. W latach 1984–1989 część zespołu teatru ze względów politycznych przebywała na emigracji. Teatr za przychylnością władz miejskich założył swoją siedzibę w Ferrary we Włoszech. Będąc na emigracji, kontynuował on występy w całej Europie, zdobywając uznanie i odnosząc liczące się sukcesy artystyczne. Zmiany społeczno-polityczne, jakie nastąpiły w Polsce w 1989 roku, umożliwiły powrót teatru do kraju i kontynuację pracy w Poznaniu. Od 1990 roku „Teatr Ósmego Dnia" funkcjonuje już jako samodzielna instytucja[76]. Od 1 stycznia 1994 roku teatr ten, podobnie jak wszystkie wcześniej przedstawione, jest komunalną instytucją kultury, podlegającą samorządowym organom miasta Poznania[77].

Do podstawowego zakresu działania „Teatru Ósmego Dnia" należy przygotowanie i szeroka prezentacja przedstawień teatralnych, w oparciu o stały zespół aktorów. Widowiska teatru odbywają się między innymi w otwartych przestrzeniach. „Teatr Ósmego Dnia" prowadzi również prace warsztatowe, polegające na badaniu i rozwijaniu nowych środków ekspresji aktorskiej i form przedstawienia teatralnego oraz organizuje i prowadzi zajęcia warsztatowe dla adeptów i innych osób zainteresowanych poznaniem teatralnego procesu twórczego. Zespół tego teatru gromadzi i udostępnia różne formy dokumentacji własnej pracy i współczesnego teatru eksperymentalnego oraz realizuje wymianę osobową, wymianę przedstawień i programów szkoleniowych z podobnymi teatrami w kraju i za granicą[78].

Organem zarządzającym w omawianych teatrach jest dyrektor, którego powołuje i odwołuje Zarząd Miasta Poznania[79], po zasięgnięciu opinii Ministra Kul-

[74] Statut „Teatru Muzycznego", art. 3.

[75] Zarządzenie Wojewody Poznańskiego z 17 marca 1979 r. w sprawie przejęcia przez Państwowe Przedsiębiorstwo Imprez Estradowych w Poznaniu „Teatru Ósmego Dnia".

[76] Zarządzenie Wojewody Poznańskiego z 24 września 1990 r. w sprawie utworzenia instytucji artystycznej pod nazwą „Teatr Ósmego Dnia".

[77] Jak w przypisach 98–100.

[78] Statut „Teatru Ósmego Dnia", art. 3.

[79] Po wyborach samorządowych z 2002 roku prezydent miasta Poznania pełni jednoosobowo funkcję Zarządu Miasta.

tury i Sztuki. Dyrektor teatru wykonuje swe zadania przy pomocy zastępcy (lub zastępców) dyrektora. Do zakresu zadań dyrektora teatru należy w szczególności: reprezentowanie teatru na zewnątrz, nadzór nad mieniem teatru, wydawanie w obowiązujących trybach regulaminów i zarządzeń wewnętrznych i zawieranie oraz rozwiązywanie umów o pracę z pracownikami teatru. Dyrektor zatwierdza również plany rzeczowe i finansowe, sprawozdania oraz wnioski finansowe i przedstawia je organom nadzoru i innym upoważnionym podmiotom. Zadaniem dyrektora teatru jest także decydowanie o celowości wydatków i ich aprobowanie w ramach zatwierdzonego budżetu oraz współdziałanie z Zarządem Miasta Poznania w ustalaniu założeń programowych[80].

Organem doradczym i opiniodawczym dyrektora może być rada teatru, której członków, za zgodą Zarządu Miasta Poznania, powołuje dyrektor. Kadencja rady trwa cztery lata. Rada odbywa swe posiedzenia co najmniej dwa razy w roku, a zasady jej działania są ustalone w uchwalonym przez nią regulaminie[81].

Dane dotyczące zatrudnienia w prezentowanych teatrach w latach 1999–2001 przedstawia tabela 1.

Tabela 1.

Zatrudnienie w teatrach miejskich w Poznaniu w latach 1999–2001 (dane w etatach)

Wyszczególnienie	1999				2000				2001			
	TP	TA	TM	T8D	TP	TA	TM	T8D	TP	TA	TM	T8D
Liczba pracowników w tym:	90,00	55,00	119,60	12,10	84,75	55,00	121,10	9,87	79,35	56,50	118,00	10,58
– artyści	27,50	21,00	86,30	7,30	21,00	21,00	86,30	5,58	21,00	21,00	81,25	5,79
– pozostali pracownicy	62,50	34,00	33,30	4,80	63,75	34,00	34,80	4,29	58,35	35,50	36,75	4,79

Legenda: TP – „Teatr Polski w Poznaniu", TA – „Teatr Animacji", TM – „Teatr Muzyczny w Poznaniu", T8D – „Teatr Ósmego Dnia"

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w Wydziale Kultury i Sztuki Urzędu Miasta Poznania.

W latach 1999–2001 nastąpiła niewielka redukcja ilości etatów w poznańskich teatrach miejskich. W roku 1999 omawiane teatry dysponowały 276,70 etatami, a dwa lata później do ich dyspozycji było 264,43 etatów. Najwięcej zatrudnionych było w „Teatrze Muzycznym" – w 2001 roku 118 etatów, z czego 81,25 etatów przypadało artystom. Tak duża liczba etatów w tym teatrze jest związana ze specyfiką prezentowanych w nim przedstawień. Obok zatrudnionych solistów te-

[80] Statuty „Teatru Polskiego w Poznaniu", „Teatru Animacji", „Teatru Muzycznego w Poznaniu" i „Teatru Ósmego Dnia, art. 5.

[81] Tamże, art. 7.

atr dysponuje własnym zespołem baletowym, chórem i orkiestrą. Najmniejszym, pod względem ilości etatów, teatrem z czterech omawianych, jest „Teatr Ósmego Dnia", który w roku 2001 dysponował 10,58 etatami.

Działalność usługową poznańskich teatrów miejskich ilustrują dane zamieszczone w tabeli 2.

Tabela 2.

Działalność usługowa teatrów miejskich w Poznaniu w latach 1999–2001

Wyszczególnienie	1999				2000				2001			
	TP	TA	TM	T8D	TP	TA	TM	T8D	TP	TA	TM	T8D
Liczba premier	9	4	2	0	5	4	1	1	8	4	2	1
Liczba przedstawień	273	336	206	91	244	348	213	71	218	336	204	91
Liczba widzów	37 221	51 702	65 952	32 915	28 715	55 128	72 162	30 705	14 284	53 105	70 618	60 267
Frekwencja	70%	78%	89%	80%	72%	81%	94%	80%	68%	79%	96%	113%

Legenda: TP – „Teatr Polski w Poznaniu", TA – „Teatr Animacji", TM – „Teatr Muzyczny w Poznaniu", T8D – „Teatr Ósmego Dnia"

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania Wydziału Kultury i Sztuki z realizacji zadań w 1999 r., Sprawozdania Wydziału Kultury i Sztuki z realizacji zadań w 2000 r., Sprawozdania Wydziału Kultury i Sztuki za 2001 r. z zadań realizowanych przez podległe jednostki organizacyjne, podmioty niepubliczne dotowane z budżetu miasta oraz zadań własnych.

Najwięcej premier poznańskie teatry miejskie zorganizowały w roku 1999 i 2001. W tych latach teatry zaprezentowały razem 15 nowych przedstawień. W roku 2000 pokazów premierowych było 11. „Teatr Polski w Poznaniu" był teatrem, który zorganizował największą liczbę premier we wszystkich analizowanych latach. Najmniej premier – dwie w ciągu trzyletniego okresu – odbyło się w „Teatrze Ósmego Dnia". Natomiast liczba przedstawień w prezentowanych teatrach była z roku na rok coraz mniejsza: w 1999 roku było ich 906, w 2000 roku 876, a rok później – 849. Najwięcej przedstawień było w „Teatrze Animacji", najmniej w „Teatrze Ósmego Dnia".

Liczba widzów w poznańskich teatrach miejskich ustalona została według liczby sprzedanych biletów oraz rozprowadzonych wejściówek i zaproszeń. Najwięcej widzów obejrzało spektakle teatralne w 2001 roku – ponad 198 tysięcy. We wszystkich analizowanych latach największą popularnością spośród tych czterech teatrów cieszył się „Teatr Muzyczny w Poznaniu". W roku 2001 przedstawienia w tym teatrze obejrzało ponad 70 tysięcy widzów. Drugim pod względem liczby widzów teatrem był „Teatr Animacji", cieszący się szczególnym zainteresowaniem najmłodszych. Można zauważyć, że widownia tego teatru jest dość stabilna – każdego roku teatr ten odwiedza ponad 50 tysięcy osób. Dane zawarte w tabeli

numer 2 świadczą o stopniowo obniżającej się randze „Teatru Polskiego w Poznaniu", negatywnie ocenianego przez krytykę poznańską[82]. Mimo że teatr ten zaprezentował w omawianym okresie najwięcej premier, liczba widzów odwiedzających tę instytucję zmalała ponad dwukrotnie w ciągu ostatnich trzech lat z ponad 37 tysięcy w roku 1999 do nieco ponad 14 tysięcy w roku 2001, a frekwencja w tym teatrze w ostatnim roku analizowanego okresu spadła poniżej 70%. Odwrotną tendencję można zaobserwować w przypadku „Teatru Ósmego Dnia". Mimo że teatr ten wystawił w latach 1999–2001 jedynie dwie premiery i najmniejszą, spośród czterech omawianych teatrów, liczbę przedstawień, liczba osób korzystających z jego usług wzrosła prawie dwukrotnie w ciągu trzech ostatnich lat – z blisko 33 tysięcy w roku 1999 do ponad 60 tysięcy w roku 2001.

Poznańskie teatry miejskie do realizacji swoich zadań zagwarantowane miały dwa źródła przychodów: przychody własne, uzyskane z prowadzonej działalności oraz dotacje z budżetu miasta. Na przychody własne składały się przychody z tytułu sprzedaży biletów i programów oraz inne przychody. Wysokość i strukturę przychodów poznańskich teatrów miejskich prezentuje tabela 3.

Dominującym źródłem przychodów prezentowanych teatrów były dotacje z budżetu miasta Poznania. Dotacje te miały charakter dotacji przedmiotowej, związanej z bieżącym funkcjonowaniem teatrów, oraz dotacji celowej, przeznaczonej na działalność inwestycyjną. Dotacje przedmiotowe odnoszono do poziomu kosztów stałych i zmiennych danej instytucji. Dotację na pokrycie kosztów utrzymania teatru ustalano w wysokości kosztów stałych z ostatniego roku działalności, natomiast wysokość dotacji na pokrycie kosztów zmiennych była ustalana na podstawie planu repertuarowego i usługowego z uwzględnieniem poziomu frekwencji i aktualnego poziomu cen, stawek wynagrodzeń oraz planu przychodów ze sprzedaży usług. Natomiast dotacje celowe przyznawane były teatrom na pokrycie kosztów remontów oraz na wydatki majątkowe. Zagadnienie to zostanie omówione szczegółowo w dalszej części tego artykułu.

Udział dotacji w przychodach poszczególnych teatrów wahał się od 75,2% w 1999 roku w „Teatrze Ósmego Dnia" do 91,9% w „Teatrze Polskim" w roku następnym. Stosunkowo niski udział dotacji w przychodach „Teatru Ósmego Dnia" w roku 1999 związany był ze stosunkowo wysokim poziomem przychodów własnych tego teatru w omawianym roku. Natomiast bardzo wysoki udział dotacji w przychodach „Teatru Polskiego" w roku 2000 był wynikiem przeprowadzonych wówczas prac remontowych w teatrze. Nie biorąc pod uwagę tych dwóch przypadków, możemy zauważyć, że udział dotacji w przychodach teatrów w latach 1999–2001 zmalał na rzecz przychodów własnych.

Dane dotyczące kosztów funkcjonowania poznańskich teatrów miejskich ujęto w tabeli 4. Na koszty teatru składają się koszty bieżącej działalności, pokrywane

[82] Sprawozdanie Wydziału Kultury i Sztuki „Poznań w latach 1998–2002. Trzecia kadencja samorządu Miasta Poznania w III Rzeczypospolitej", s. 12.

Tabela 3.

Przychody miejskich teatrów w Poznaniu w latach 1999–2001

w zł

Wyszczególnienie	1999				2000				2001			
	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"
Przychody ogółem, w tym:	3 688 364	2 550 780	4 808 018	1 175 837	6 481 384	2 550 745	4 950 530	940 983	4 363 677	2 829 106	5 735 145	834 628
1. Dotacje z budżetu	3 108 810	2 220 980	3 978 118	883 909	5 955 602	2 147 000	4 065 751	841 785	3 850 449	2 349 100	4 485 020	692 000
– przedmiotowe	2 584 339	2 060 960	3 860 227	563 795	2 695 000	2 147 000	4 035 804	645 000	3 118 200	2 304 100	4 465 020	692 000
– celowe	524 471	160 020	117 891	320 114	3 260 602	0	29 947	196 785	732 249	45 000	20 000	0
2. Przychody własne	579 554	329 800	829 900	291 928	525 782	403 745	884 779	99 198	513 228	480 006	1 250 125	142 628

w %

Wyszczególnienie	1999				2000				2001			
	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"
Przychody ogółem, w tym:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Dotacje z budżetu	84,3	87,1	82,7	75,2	91,9	84,2	82,1	89,5	88,2	83,0	78,2	82,9
– przedmiotowe	70,1	80,8	80,3	47,9	41,6	84,2	81,5	68,5	71,5	81,4	77,9	82,9
– celowe	14,2	6,3	2,5	27,2	50,3	0,0	0,6	20,9	16,8	1,6	0,3	0,0
2. Przychody własne	15,7	12,9	17,3	24,8	8,1	15,8	17,9	10,5	11,8	17,0	21,8	17,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań finansowych z realizacji budżetu w roku 1999, 2000 i 2001, Urząd Miasta Poznania, Wydział Kultury i Sztuki.

dotacją przedmiotową i przychodami własnymi, oraz koszty przeprowadzonych remontów i koszty związane z wydatkami majątkowymi, pokrywane w całości dotacją celową. W ujęciu nominalnym najwyższe koszty działalności bieżącej w analizowanym okresie miał „Teatr Muzyczny" – w roku 2001 wyniosły one prawie 5,9 mln złotych, a najniższe „Teatr Ósmego Dnia" – niecały 1 mln złotych w 2001 roku.

W latach 1999–2001 w poznańskich teatrach miejskich wydano na remonty łącznie 4,6 mln złotych. Najwięcej (91,0%) środków finansowych pochłonęły prace remontowe w „Teatrze Polskim", co niewątpliwie wiąże się z zabytkowym charakterem budynku, w którym teatr ten ma swoją siedzibę. W 1999 roku w „Teatrze Polskim" rozpoczęto generalny remont wnętrza, wyremontowano pokoje gościnne, scenę główną, przebudowano gabinet dyrektora i foyer. W roku 2000 podjęto wiele prac zmierzających do odrestaurowania zabytkowej elewacji budynku i dokonano renowacji zabytkowej kurtyny. W roku następnym, w efekcie adaptacji części magazynu dekoracji na salę wielofunkcyjną, powstała Galeria Teatru Polskiego. Ponadto wyremontowano scenę dużą. Teatrem, w którym nakłady na remonty były drugie co do wysokości (4,9% wszystkich nakładów), był „Teatr Ósmego Dnia". W roku 1999 dokończono remont pomieszczeń teatru, który rozpoczął się w roku 1998, a w roku następnym wyremontowano salę główną. W dwóch pozostałych teatrach, „Teatrze Animacji" i „Teatrze Muzycznym" – koszty remontów wyniosły nieco ponad 90 tys. złotych (ok. 2% kosztów remontów we wszystkich teatrach). W 1999 roku w „Teatrze Animacji" przeprowadzono prace remontowe w garderobach aktorskich, a dwa lata później wymieniono czujniki przeciwpożarowe i pomalowano pomieszczenia. Natomiast w „Teatrze Muzycznym" w 1999 roku wyremontowano instalację klimatyzacyjną i oświetlenie, a w roku następnym podłączono lokalny system przeciwpożarowy do systemu Państwowej Rejonowej Straży Pożarnej.

W latach 1999–2001 koszty związane z zakupami majątkowymi we wszystkich prezentowanych teatrach wyniosły 824,8 tys. zł. Najwięcej takich zakupów dokonano w „Teatrze Polskim" (349,6 tys. zł), najmniej w „Teatrze Muzycznym" (75,8 tys. zł). Środki te były przeznaczone na zakup sprzętu komputerowego z oprogramowaniem, różnego rodzaju wyposażenia teatrów oraz dwóch samochodów osobowo-towarowych (dla „Teatru Animacji" i „Teatru Ósmego Dnia").

Wyniki finansowe poszczególnych poznańskich teatrów miejskich ilustruje tabela 5. Wynik finansowy instytucji stanowi różnicę między sumą wszystkich przychodów a sumą kosztów związanych z funkcjonowaniem teatru. Należy przy tym pamiętać, że w skład przychodów każdego teatru wchodzą dotacje budżetowe. W przypadku gdy przychody teatru przewyższają koszty jego funkcjonowania, mamy do czynienia z zyskiem, a w sytuacji odwrotnej mówimy o stracie. Jedynym teatrem, który we wszystkich latach analizowanego okresu osiągnął zysk był „Teatr Animacji". Działalność „Teatru Ósmego Dnia" przyniosła zysk jedynie

Tabela 4.

Koszty działalności miejskich teatrów w Poznaniu w latach 1999–2001 (w zł)

Wyszczególnienie	1999				2000				2001			
	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"
Koszty ogółem, w tym:	3 702 334	2 511 120	4 984 038	1 112 475	6 592 092	2 550 276	4 964 550	1 082 272	4 440 427	2 821 534	5 903 219	983 334
1. Koszty działalności bieżącej	3 177 863	2 351 100	4 866 147	792 361	3 331 490	2 550 276	4 934 603	885 487	3 708 178	2 776 534	5 883 219	983 334
2. Koszty remontów	418 447	51 440	82 073	137 272	3 097 023	–	9 947	88 808	652 249	45 000	–	–
3. Koszty zakupów majątkowych	106 024	108 580	35 818	182 842	163 579	–	20 000	107 977	80 000	–	20 000	–

Źródło: Jak w tabeli 3.

Tabela 5.

Wyniki finansowe miejskich teatrów w Poznaniu w latach 1999–2001 (w zł)

Wyszczególnienie	1999				2000				2001			
	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"
Przychody ogółem	3 688 364	2 550 780	4 808 018	1 175 837	6 481 384	2 550 745	4 950 530	940 983	4 363 677	2 829 106	5 735 145	834 628
Koszty ogółem	3 702 334	2 511 120	4 984 038	1 112 475	6 592 092	2 550 276	4 964 550	1 082 272	4 440 427	2 821 534	5 903 219	983 334
Zysk netto	–	39 660	–	63 362	–	469	–	–	–	7 572	–	–
Strata netto	–13 970	–	–176 020	–	–110 708	–	–14 020	–141 289	–76 750	–	–168 074	–148 706

Źródło: Jak w tabeli 3.

w 1999 roku. W pozostałych przypadkach działalność prezentowanych instytucji przyniosła stratę. Osiągnięty zysk powiększył fundusz danego teatru, a poniesiona strata zmniejszyła ten fundusz.

W tabeli 6. zamieszczono wybrane wskaźniki związane z finansowaniem działalności teatrów. Można je podzielić na dwie grupy: wskaźniki liczone w stosunku do jednego przedstawienia oraz wskaźniki odniesione do jednego widza. Pierwszym wskaźnikiem jest koszt jednego przedstawienia, liczony jako stosunek kosztów działalności bieżącej do liczby przedstawień. Najwyższych nakładów wymagała realizacja jednego przedstawienia w „Teatrze Muzycznym" – w 2001 roku blisko 30 tys. zł, natomiast najniższych – w „Teatrze Animacji" – w 2001 roku nieco ponad 8 tys. zł. We wszystkich czterech prezentowanych teatrach koszt realizacji jednego przedstawienia wzrósł. W 2001 roku w stosunku do roku 1999 w „Teatrze Polskim" wskaźnik ten był wyższy o 46,1%, w „Teatrze Animacji" o 18,1%, w „Teatrze Muzycznym" o 22,1%, a w „Teatrze Ósmego Dnia" o 24,1%.

Kolejnym wskaźnikiem jest przychód z jednego przedstawienia. Wartość tego wskaźnika uzyskujemy, dzieląc przychody własne przez liczbę przedstawień. Najwyższy przychód przynosiła realizacja jednego przedstawienia w „Teatrze Muzycznym" – ponad 6 tys. zł w 2001 roku, a najniższy – w „Teatrze Animacji" – prawie 1,5 tys. zł w 2001 roku. Analizując dynamikę tego wskaźnika, należy zauważyć, że w latach 1999–2001 w trzech z prezentowanych teatrów jego wartość wzrosła: w „Teatrze Polskim" o 10,9%, w Teatrze Animacji o 45,6% i w „Teatrze Muzycznym" o 52,1%.

Natomiast w „Teatrze Ósmego Dnia" przychód z jednego przedstawienia w roku 2000 był o 56,5% niższy niż w roku 1999, a w roku 2001 w stosunku do roku 2000 jego wysokość wzrosła o 12,2%. Tak znaczący spadek tego wskaźnika w roku 2000 w porównaniu z rokiem 2001 można tłumaczyć tym, że jest on liczony jako relacja wszystkich przychodów własnych (nie tylko wpływów z biletów) do liczby przedstawień, a teatr ten w roku 1999 pozyskał stosunkowo wysokie środki finansowe od organizacji pozarządowych.

Ostatnim wskaźnikiem z pierwszej grupy jest dotacja do jednego przedstawienia. Wartość tego wskaźnika jest ściśle uzależniona od wartości dwóch poprzednich wskaźników, bowiem otrzymujemy go, odejmując od kosztu jednego przedstawienia przychód z jednego przedstawienia. Najwyższego dofinansowania ze strony organów miasta w latach 1999–2001 wymagało zrealizowanie przedstawienia w „Teatrze Muzycznym". W roku 2001 kwota dotacji do jednego przedstawienia w tym teatrze przekraczała 22 tys. złotych. Najmniejszą wartość wskaźnik ten osiągał dla „Teatru Animacji" – w 2001 roku 6,8 tys. zł. Można zatem zauważyć, że wysokość dotacji do jednego przedstawienia jest związana przede wszystkim z kosztami, jakie trzeba ponieść, aby to przedstawienie zrealizować. Przychody własne pokrywają bowiem tylko niewielką część tych kosztów.

Tabela 6.

Wybrane wskaźniki dla miejskich teatrów w Poznaniu w latach 1999–2001 (w zł)

Wyszczególnienie	1999				2000				2001			
	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"	„Teatr Polski"	„Teatr Animacji"	„Teatr Muzyczny"	„Teatr Ósmego Dnia"
Koszt 1 przedstawienia	11 640,52	6 997,32	23 622,07	8 707,26	13 653,65	7 328,38	23 167,15	12 471,65	17 009,99	8 263,49	28 839,31	10 805,87
Przychód z 1 przedstawienia	2 122,91	981,55	4 028,64	3 208,00	2 154,84	1 160,19	4 153,89	1 397,15	2 354,26	1 428,59	6 128,06	1 567,34
Dotacja do 1 przedstawienia	9 517,62	6 015,77	19 593,43	5 499,26	11 498,80	6 168,19	19 013,26	11 074,49	14 655,73	6 834,90	22 711,25	9 238,53
Koszt przypadający na 1 widza	85,38	45,47	73,78	24,07	116,02	46,26	68,38	28,84	259,60	52,28	83,31	16,32
Przychód przypadający na 1 widza	15,57	6,38	12,58	8,87	18,31	7,32	12,26	3,23	35,93	9,04	17,70	2,37
Dotacja do 1 widza	69,81	39,10	61,20	15,20	97,71	38,94	56,12	25,61	223,67	43,25	65,61	13,95

Źródło: Jak w tabeli 3.

Druga grupa wskaźników to wskaźniki obrazujące koszty, przychody i wysokość dotacji w odniesieniu do jednego widza. W analizowanym okresie koszt przypadający na jednego widza, liczony jako stosunek kosztów działalności bieżącej do liczby widzów w danym roku, był najwyższy w „Teatrze Polskim". W roku 2001 wyniósł on 259,6 zł i był ponad trzykrotnie wyższy niż dwa lata wcześniej. Sytuacja taka związana była z gwałtownym zmniejszeniem się liczby widzów „Teatru Polskiego" – z 37,2 tys. w roku 1999 do zaledwie 14,2 tys. w roku 2001, przy jednoczesnym wzroście kosztów działalności bieżącej. Odwrotna sytuacja wystąpiła w „Teatrze Ósmego Dnia", gdzie wskaźnik ten w 2001 roku wyniósł 16,3 zł i był o 7,8 zł niższy niż w roku 1999, co związane było ze wzrostem liczby widzów z 32,9 tys. w pierwszym roku analizowanego okresu do 60,2 tys. w 2001 roku.

Przychód przypadający na jednego widza, ustalony jako iloraz przychodów własnych i liczby widzów, był najwyższy również w „Teatrze Polskim" i wyniósł 35,9 zł w 2001 roku, a najniższy w „Teatrze Ósmego Dnia" – 2,4 zł w tym samym roku. Jest to przede wszystkim związane, podobnie jak w przypadku poprzedniego wskaźnika z liczbą widzów w tych teatrach, a także z wartością nominalną przychodów własnych.

Ostatni wskaźnik to dotacja do jednego widza – różnica między kosztem i przychodem przypadającym na jednego widza. Wartość tego wskaźnika, analogicznie do dotacji do jednego przedstawienia, jest uzależniona w głównej mierze od kosztów działalności bieżącej. Najwyższą wartość wskaźnik ten osiągnął w „Teatrze Polskim" – 223,7 zł w 2001 roku, a najniższą w „Teatrze Ósmego Dnia" – 14 zł w 2001 roku.

Podsumowanie

Zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnej w zakresie kultury jest jednym z zadań samorządu terytorialnego. Samorząd będący organizatorem danej instytucji kultury odgrywa znaczącą rolę w jej działalności począwszy od momentu jej powstania, poprzez funkcjonowanie, aż do jej likwidacji. Organizator podejmuje decyzję o utworzeniu instytucji kultury i wybiera sposób, w jaki instytucja ta będzie utworzona. Do kompetencji organizatora należy również nadanie statutu instytucji kultury i wpisanie jej do odpowiedniego rejestru. Warto tutaj zaznaczyć, że wraz z momentem wpisu do rejestru instytucja kultury uzyskuje osobowość prawną. Powołanie i odwołanie dyrektora instytucji kultury leży również w gestii organizatora.

W przypadku gdy mamy do czynienia z dużym miastem, jakim jest bez wątpienia Poznań, pełniącym funkcje ważnego ośrodka kultury w regionie, oczekiwania społeczności w tym zakresie są bardzo duże. Władze miasta Poznania podejmują

się realizacji wielu przedsięwzięć, aby sprostać tym oczekiwaniom. Wśród wielu instytucji kultury, dla których samorząd terytorialny jest organizatorem, są cztery teatry.

Obowiązkiem organizatora jest zapewnienie instytucji kultury środków niezbędnych do rozpoczęcia oraz prowadzenia działalności, a także do utrzymania obiektu, w którym ta działalność jest prowadzona. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi instytucja kultury samodzielnie gospodaruje przydzielonym jej przez organizatora mieniem oraz prowadzi samodzielną gospodarkę finansową w ramach posiadanych środków, pokrywając koszty bieżącej działalności oraz zobowiązania z uzyskiwanych przychodów. Jednak w praktyce ta ustawowa samodzielność instytucji kultury jest w znacznym stopniu ograniczona. Wśród przychodów instytucji kultury można wyróżnić dwie podstawowe grupy: przychody z własnej działalności oraz dotacje budżetowe. Z zaprezentowanych w artykule danych dotyczących teatrów wynika, że dominują dotacje otrzymane z budżetu. Wysokość tych dotacji ustalana jest przez organizatora, który bierze pod uwagę planowane wydatki danej instytucji kultury. Mimo że organizator decyduje jedynie o ogólnej wysokości dotacji, bez wskazywania kierunków jej wykorzystania, a podział otrzymanych w formie dotacji środków finansowych należy do instytucji kultury, w rzeczywistości wykorzystanie dotacji jest zgodne z przedstawionym wcześniej planem wydatków, który był podstawą do ustalenia jej wysokości, co niewątpliwie jest daleko idącym ograniczeniem samodzielności tych podmiotów.

Pewien stopień samodzielności finansowej instytucji kultury przejawia się również w gospodarowaniu zyskiem. Według ogólnej zasady wynikającej z przepisów prawnych zysk zwiększa wartość funduszu instytucji kultury. Istnieje jednak możliwość utworzenia z części zysku funduszu załogi oraz innych funduszów. Fundusze te mogą być również tworzone z innych środków przekazywanych instytucji kultury przez osoby fizyczne i prawne. Środki funduszu załogi są przeznaczane na nagrody indywidualne dla pracowników instytucji, a szczegółowe zasady gospodarowania wszystkimi funduszami, które mogą występować w danej instytucji kultury, określone są w regulaminie nadawanym jej przez dyrektora.

Ograniczeniem samodzielności finansowej instytucji kultury jest niewątpliwie chroniczny brak środków finansowych na prowadzenie działalności, w wyniku czego podmioty te nie dysponują wystarczającymi funduszami na finansowanie jakichkolwiek inwestycji. W związku z tym koszty remontów oraz wydatki majątkowe są w całości finansowane z dotacji celowej, przyznawanej najczęściej przez organizatora, od którego zależy rozmiar i kształt działalności inwestycyjnej instytucji kultury.

Teatry miejskie w Poznaniu charakteryzują się tym, że ich oferta programowa jest bardzo zróżnicowana. „Teatr Polski w Poznaniu", cieszący się najdłuższą historią, w swym repertuarze ma przede wszystkim wybitne dzieła dramaturgii polskiej i europejskiej, zarówno klasyczne, jak i współczesne. „Teatr Animacji" jest

sceną dla dzieci i młodzieży, prezentująca przede wszystkim baśnie i bajki. W repertuarze „Teatru Muzycznego" królują musicale, komedie muzyczne i klasyczne operetki. Natomiast „Teatr Ósmego Dnia" jest cenionym w kraju i za granicą reprezentantem nurtu teatru eksperymentalnego.

Mimo że każdy z teatrów osiąga pewne dochody własne, funkcjonowanie tych instytucji nie byłoby możliwe bez finansowego wsparcia ze strony organów miasta. Dotacja z budżetu miasta jest nadal głównym źródłem finansowania ich działalności. Wysokość dotacji ustalana jest przez organizatora, po uprzednim zatwierdzeniu przez niego planu usług teatralnych, w którym określa się między innymi liczbę premier i przedstawień, jakie teatr zamierza zrealizować w danym roku. Można zatem stwierdzić, że samorząd terytorialny, jako organizator instytucji kultury, ma pośredni wpływ również na działalność teatru.

Prowadzenie przez samorząd Poznania czterech teatrów miejskich przyczynia się bez wątpienia nie tylko do zaspokojenia wybranej grupy potrzeb społeczności lokalnej, ale także stanowi ważną „wizytówkę" miasta w regionie, kraju i w Europie.

Źródła

Bywalec Cz., *Od kopciuszka do królowej*, cz. 1, „Życie Gospodarcze" 1994 nr 15.

Dobrzański K., *Zatrudnienie w usługach społecznych. Aspekty organizacyjno-ekonomiczne*, Zeszyty Naukowe seria II nr 118, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 1992.

Golat R., *Zmiany w zasadach organizowania i prowadzenia działalności kulturalnej*, „Wspólnota" 2002 nr 12.

Golat R., *Zastosowanie przepisów o przedsiębiorstwach państwowych do działalności instytucji kultury*, „Wspólnota" 2002 nr 12.

Golinowska S., Tymowska K., *Kierunki reformy gospodarczej w sferze usług społecznych*, w: *Usługi społeczne*, red. A. Łukasiewicz, PWE, Warszawa 1984.

Kietlińska K., *Finansowanie kultury. Dylematy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995.

Kietlińska K., *Pojęcie i zakres usług kulturalnych*, w: *Problemy racjonalizacji gospodarki w sferze usług społecznych*, red. K. Piotrowska-Marczak, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Oeconomica nr 125, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1992.

Kłapkowski B., *Usługi dla ludności*, „Problemy Ekonomiczne" 1969 nr 3.

Kroszel J., *Infrastruktura społeczna w teorii i praktyce gospodarki socjalistycznej*, Instytut Śląski w Opolu, Opole 1974.

Kroszel J., *Rozmieszczenie infrastruktury społecznej. Wybrane problemy*, Ossolineum, Warszawa 1992.

Lachniewicz W., *Wykonywanie zadań z dziedziny kultury przez jednostki samorządu terytorialnego za pomocą dotacji budżetowej*, „Finanse Komunalne" 2000 nr 5.

Leoński Z., *Formy współdziałania w samorządzie terytorialnym*, „Samorząd Terytorialny" 1995 nr 4.

Piotrowska-Marczak K., *Teoretyczne problemy wyodrębniania sfery niematerialnej*, w: *Racjonalizacja gospodarki finansowej świadczeń społecznych*, red. J. Chechliński, „Folia Oeconomica" nr 115, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1992.

Pirożyński Z., *Koszty i źródła finansowania działalności niematerialnej*, „Studia Finansowe" 1969 nr 6.
Pirożyński Z., *Niektóre ekonomiczne aspekty budżetowego finansowania usług*, „Finanse" 1964 nr 6.
Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1963.
Ślęczkowska I., *Zagadkowe instytucje*, „Wspólnota" 2001 nr 9.
Teatr Polski w Poznaniu 1875–1975, red. A. Jakimiec, Krajowa Agencja Wydawnicza, Poznań 1997.
Wieczorek A., *Wybrane problemy ekonomii kultury u schyłku XX wieku*, „Kultura Współczesna" 1996 nr 3–4.
Wierzbicki J., *Inwestycje w człowieka oraz ich efektywność*, Poznańskie Roczniki Ekonomiczne, t. 26, Poznań 1973, s. 192.
Wierzbicki J., *Usługi infrastrukturalne (użyteczności publicznej) w państwie socjalistycznym*, „Finanse" 1974 nr 10.
Ustawa z 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, DzU 1999 nr 98, poz. 1150.
Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, tekst jedn. DzU 2001 nr 142, poz. 1591.
Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, tekst jedn. DzU z 1996 nr 67, poz. 329.
Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, tekst jedn. DzU 2001 nr 13, poz. 123.
Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 17 lutego 1992 r. w sprawie sposobu prowadzenia rejestru instytucji kultury, DzU nr 20, poz. 80.
Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 lipca 1993 r. w sprawie określenia zadań i kompetencji z zakresu rządowej administracji ogólnej i specjalnej, które mogą być przekazane niektórym gminom o statucie miasta, wraz z mieniem służącym do ich wykonywania, a także zasad i trybu przekazania, DzU nr 65, poz. 309.
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 września 1993 r. w sprawie rodzajów, organizacji i zasad działania publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, DzU nr 95, poz. 434.
Rozporządzenie Rady Ministrów z 5 października 1993 r. w sprawie zasad organizowania przetargu na sprzedaż środków trwałych przez przedsiębiorstwa państwowe oraz warunków odstąpienia od przetargu, DzU nr 97, poz. 443.
Ustawa z 10 czerwca 1994 r. o zamówieniach publicznych, tekst jedn. DzU 1998 nr 119, poz. 773.
Ustawa z 24 listopada 1995 r. o zmianie zakresu działania niektórych miast oraz miejskich sferach usług publicznych, tekst jedn. DzU 1997 nr 36, poz. 224.
Ustawa z 20 gru 1996 r. o gospodarce komunalnej, DzU 1997 nr 9, poz. 43.
Ustawa z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, DzU nr 85, poz. 539.
Ustawa z 5 czerwca o samorządzie powiatowym, tekst jedn. DzU 2001 nr 142, poz. 1592.
Ustawa z 5 czerwca o samorządzie województwa, tekst jedn. DzU 2001 nr 142, poz. 1590.
Ustawa z 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw, określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa, DzU nr 106, poz. 668.
Ustawa z 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych, tekst jedn. DzU nr 15, poz. 148.
Ustawa z 29 gru 1998 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrożeniem reformy ustrojowej państwa, DzU nr 162, poz. 1126.
Ustawa z 21 stycznia 2000 roku o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem administracji publicznej, DzU nr 12, poz. 136.
Ustawa z 20 marca 2002 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, DzU nr 41, poz. 364.
Decyzja Wojewody Poznańskiego wydana na podstawie porozumienia zawartego 26 października 1993 r. pomiędzy wojewodą poznańskim a prezydentem miasta Poznania w sprawie przekazania niektórych zadań i kompetencji z zakresu administracji rządowej do wykonania organom gminy Poznań.

Sprawozdanie finansowe z realizacji budżetu w roku 1999, 2000 i 2001, Urząd Miasta Poznania, Wydział Kultury i Sztuki
Sprawozdanie Wydziału Kultury i Sztuki „Poznań w latach 1998–2002. Trzecia kadencja samorządu Miasta Poznania w III Rzeczypospolitej"
Statut „Teatru Animacji"
Statut „Teatru Muzycznego"
Statut „Teatru Ósmego "
Statut „Teatru Polskiego w Poznaniu"
Uchwała nr 8/57/56 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu z 23 marca 1956 r. o utworzeniu Państwowej Operetki Poznańskiej w Poznaniu
Uchwała nr 17/191/73 Prezydium Rady Narodowej m. Poznania z 17 sierpnia 1973 r. w sprawie zmiany i aktualizacji aktu o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą Operetka Poznańska
Uchwała nr XXI/251/III/99 Rady Miasta Poznania z 19 października 1999 r. w sprawie zmiany nazwy Państwowego Teatru Polskiego w Poznaniu oraz nadania nowego statutu
www.teatr-polski.pl
Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 2 listopada 1946 r. w sprawie powołania do życia Państwowego Teatru Polskiego w Poznaniu, DzUrz MKiSz nr 5, poz. 5
Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 11 stycznia 1949 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu i Prezesem Centralnego Urzędu Planowania o utworzeniu państwowego przedsiębiorstwa pod nazwą: Państwowy Teatr Polski w Poznaniu, MP nr 3, poz. 31
Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 25 lutego 1954 r. w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą „Państwowy Teatr Lalki i Aktora" w Poznaniu
Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 2 marca 1992 r. w sprawie ramowego regulaminu konkursu na dyrektora instytucji kultury, MP nr 10, poz. 70
Zarządzenie Prezydenta miasta Poznania z 8 października 1974 r. w sprawie zmiany i aktualizacji aktu o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą „Państwowy Teatr Lalki i Aktora"
Zarządzenie Prezydenta miasta Poznania z 19 marca 1990 r. w sprawie zmiany nazwy „Poznańskiego Teatru Lalki i Aktora"
Zarządzenie Wojewody Poznańskiego z 17 marca 1979 r. w sprawie przejęcia przez Państwowe Przedsiębiorstwo Imprez Estradowych w Poznaniu „Teatru Ósmego "
Zarządzenie Wojewody Poznańskiego z 24 września 1990 r. w sprawie utworzenia instytucji artystycznej

Joanna Przybylska

ORGANISATION AND FINANCIAL GROUNDS FOR THE ACTIVITY OF SELF-GOVERNMENT CULTURAL INSTITUTIONS IN THE YEARS 1999–2001
(ON THE EXAMPLE OF THE CHOSEN THEATRES IN POZNAŃ)

Summary

Recently the realization of tasks from the field of culture has been systematically transferred to the local self-government. Service activities in this sphere have many characteristic features and are conducted by the self-government in a particular organisational-legal form. The aim of the article is to present a characteristics of cultural services as one of the spheres of social services and to show the system of organisation and financing of cultural activities taking into account the role of self-government. Particular attention is paid to the range of independence of theatres compared to the role of organizer. Considerations are illustrated by presentation of the functioning of four city theatres in Poznań in the years 1999–2001.

The local self-government which is an organizer of a given institution of culture plays a significant role – starting from the establishment of this institution, its functioning and its closing down. Although each of the theatres obtains some incomes itself, their functioning would not be possible without the financial support of the city. The fact that four city theatres are supported by the self-government of Poznań undoubtedly contributes to the satisfaction of the needs of a selected group of the local community.